

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. XXII. Iudicum in Republica ratio constituta.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

duplex magistratus diffinitione parat.

rem dedit, Nonell. 25. in unum contrahens duos Magistratus, & duos contemperans, ut ipse loquitur. Multis verò se locis id fecisse proficitur Nouell. 26. idq; ob diffensionem. Verba valde pensanda sunt Regibus, quae Iustinianum mouerunt. Duos, inquit, sane picario nomine ad longum murum sedere omnes scimus, quorum alter militares cohortes regit (est enim magna vis militum eo in loco) alter Praefectus est negotiis civilibus. At cum ambo visceribus implent, hic quidem gloriosissimorum Praefectorum, illa verò magnanimorum Magistrorum militia, nunquam tamen inter se consentiunt: tametsi suas vnicuique annonas fisci separatim suppeditat, & alia praebet salaria, nihilominus unum hoc sibi negotium perpetuo & indefinenter sumunt, ut conentiones inter se immortales exercent. Recte igitur atq; ordine visum nobis est, hic quoq; facere, quod apud alias gentes, quaquam non ita esset, non ita militaris custodia indigentes fecimus: & ut non hic quidem civilibus negotiis praesit, ille verò inter milites & solos imperitet, vtrumq; officium in unum contrahere, & praeficere ei loco grauem aliquem & reuerentia dignum magistratum, qui ex aquo tam civilia illic negotia curet, quam de venusto & decenti ordine militum sollicitus sit. Nam qui provinciam moderatur, is in aliis versatur locis, vix illis sufficiens.

Eadem lex dicta est de Praetore Siciliae Nou. 104. Habeto Sicilia Praetorem, qui & res civiles tractet, & curam gerat militaris impensa, Publica tamen tributa ad eius sollicitudinem non pertinent.

CAPUT XXII.

Iudicium in Republica ratio constituta.

Iudicium feruare in Republica aequitatem.

Iudicium late patet.

Iudex sit immobilis.

Iudicium rationale.

Omnis iudiciorum genera.

§. 1. Iudiciorum aequitas Rempublicam praecipue continet, ea neglecta, nec bellum quidem recte administrari potest. Quomodo enim sine iustitia stare ciuitas non potest, ita nec sine iudice; est iudex ius animatum: ὁ δικαστὴς εἶναι βέλτερον εἶον δίκης ἢ ἐμψυχον. Est verò μετρητής mediator, qui partes coniungit aequalitate. Est δικαστὴς, qui lites secat, ut Aristoteles 5. Mor. c. 7. Iudicium alii definiunt esse iuris alicui obsecuti per legitimos tramites explicationem, alii iustitiae administrationem in causa per iudicem cognita. Vera definitio est: Iudicium esse legitimam definitionem iudicis potestatem habentis, ut eius sententia lis finem accipiat. Iurisdicctio latissime patet. 2. t. 1. l. ius. Eum qui iudicare iubet magistratum esse oportet. In iudice autem constituendo id seruandum est, quod in regula, normaue aedificiorum fuit, ut quam rectissima, atque inflexibilis omnino sumatur, ita iudicem regere oportet, qui nec ad iram, nec cupiditatem facile impellatur, perinde enim esset, ac si quis regulam incurueret, ut muro quadret.

§. 2. Multos de varijs litibus legendos iudices esse nos vsus Rerumpublicarum docet. Aristoteles l. 4. polit. c. 16. ita censet. Iudiciorum autem differentia tribus finibus continetur, ex quibus, de quibus, quomodo. Ex quibus, hoc est, vtrum ex omnibus, an ex quibusdam iudices sumantur: de quibus, quot sint genera iudiciorum: quomodo, vtrum sorte, an suffragio iudices fiant? Ac primum sanè exponamus, quot sint iudiciorum genera, ut sit explicata iudiciorum partitiō. Otto igitur sunt iudiciorum genera, vnum est, quod ad repetendas rationes a magistratibus pertinet: alterum, quod ad delicta publica, eaque, quae in personas publicas iniuste commissae sunt: tertium, quod ad peccata in Republica statum: quartum, de controuersis & magistratum, & priuatorum, cum ambigunt de multarum irrogationibus: quintum, de priuatis verum magnarum contractibus, & praeterea de cadibus, & de criminibus inter fideiarios, & de rebus peregrinis. Maleficiorum autem ad caedem pertinentium

genera, siue apud eosdem iudices res agatur, siue apud alios: alia sunt sponte & consilio admissa, alia inconsulto atq; iniure: & alia conceduntur illa quidem, & de factio consiat inter eos qui litigant, sed de iure ambigitur. Quartum maleficium est, cuius crimen is infertur, qui ob eadem non voluntariam exulabant, ab exilio reuocatis, ut capitis causam dicerent: quale dicitur Athenis, esse etiam id iudicium, quod exercetur in Phreattone. Sed talia haec in omni aeternitate pauca eneniunt, eaq; in magnis ciuitatibus. Iudiciorum autem eorum, quae ad res peregrinorum pertinent, vnum genus est, quo peregrinus cum peregrino litigat, alterum, quo peregrinus cum ciue. Praeter haec omnia autem sunt & iudicia de paruis contractibus, ab vna drachma vsq; ad quinq;, & paulo amplius. Oportet enim etiam de his iudicari, neq; tamen cadunt in iudicium multitudinem.

De minimis etiam est iudicandum.

Praetores primo iuris gratia creati.

Praetor primus ambitione delectus.

§. 3. Iudicium igitur ordinem exequi in animo est. Praetores hoc vnicè officio functi sunt Romae, quamuis enim Varro lib. 4. de lingua latina à praetundo dictos esse arbitretur, idque confirmet Iustinianus, quod tam in re bellica, quam legum praescriptione praerent, functio tamen eorum Romae intra iuris dicundi metas constitit; Consules frequenter auocabantur, ne jus dicere poscentibus possent, itaq; praetor, iurisdicundi causa factus est Sp. Fur. Marci filius Camillus Anno ab V. C. 386. Eodem quo L. Sextius Primus de plebe Consul, quamuis certamina intestina spectantibus, non tam iustitiae, quam ambitioni Magistratus ille originem suam debere videatur.

Concessum est enim ab nobilitate plebi de Consule plebeio, à plebe nobilitati de praetore vno, qui jus in vrbe diceret, ex patribus creando; verba Liuij sunt lib. 6. & lib. 7. addit. Annus hic erat insignis noui hominis consulatu, insignis duobus magistratibus, praetura, & curuli aedilitate, hos sibi patricii quasiuere honores pro concessio plebi altero consulatu. Plebes consulatum L. Sextio, cuius lege partus erat, dedit: patres praeturam Spur. Furio M. Filio Camillo, aedilitatem Cn. Quintio Capitolino, & Publio Cornelio Scipioni suarum gentium viris gratia campestri dederunt. L. Sextio Collega ex patribus datus Lucius Aemilius Mamercus. Et paulò post: Cum de industria omnia, ne quid per plebeium consulem ageretur, proferrentur: Silentium omnium rerum, ac iustitio simile otium fuit: nisi quod non patientibus tacitum tribunis, quod pro consule vno plebeio tres patricos magistratus curulibus sellis praetextatos consules tanquam sedentes nobilitas sibi sumpsisset, praetorem quidem etiam iura reddentem, & Collegam consulibus atq; iisdem auspiciis creatum: verecundia inde imposita est Senatui ex patribus iubendi adiles curules creati.

Alius deinde creatus, qui peregrinis ius diceret.

Tandem decem praetores.

Primo ut alternis annis ex plebe fierent conuenient: postea promiscuum fuit. Additus deinde alter, qui peregrinis diceret, qui peregrinus, & minor praetor dictus est, ut prior Urbanus & Maximus, electi centuriatis comitijs iurisdictionem fortiebantur. Post crescente non magis vrbe, quam fraude & sceleribus, quatuor creati sunt Praetores. Liuius Epist. 20. & deinceps sex creati sunt, ut habet Liuius l. 37. Tandem à Sulla additi quatuor, ut decem essent, & primi quidem duo priuata iudicia exercuerunt, ceteri publica; & ne mireris mores veterum, duo inter fideiarios jus dixerunt, vnus de repetundis, alij de alijs quæstionibus.

Postea sortiti sunt provincias.

§. 4. Quamuis autem dicendi iuris causa creati essent, in bella tamen deinde sunt missi. Sic apud Liuium lib. 23. duo mittuntur in Siciliam & Sardiniam. Id postea etiam vsu obtinuit, ut non minus praetores, quam consules prouincias sortirentur. A tribunalibus igitur ad castra deducti sunt Praetores.

Praefecti praetorio à bellica dignitate ad tribunalia veniunt.

§. 5. Contrarium in praefecto praetorio vsu venit. Principio quidem constituti sunt, ut essent ἐπαρχοὶ αὐλῆς, praefecti aulae, teste Herodiano, vocanturque ἐπαρχοὶ & ἐπαρχοὶ τῶν δορυφόρων τῆς στρατῆς, τῆς στρατῆς τετραρχοί.

τοῦτο. Eusebius vocat τὸν καὶ ἄλλο ὑπαρχόν. Augustus duos constituit, qui prætorianis cohortibus præessent. At postea magna eorum fuit in iudicijs potestas, imò Constantinus Magnus, à bello ad tribuna- lia, & vectigalium eos curam reuocauit. Tanta porro fuit auctoritas iudicantis, vt ab eo appellatio non permitteretur, ita τ. tit. 11. Breuiter commemorare ne- cesse est, vnde constituendi Præfectorum Prætorio officio origo manauerit. Ad vicem magistrum equitum Præfectos Prætorio antiquitus institutos esse à quibusdam Scriptoribus traditum. Nam cum apud veteres dictatioribus ad tempus summa pote- stas crederetur, & magistros equitum sibi eligerent, qui ad so- ciati participales cura ad militie gradum secundam post eos potestatem gererent, regimentis Reipub. ad imperatores perpe- tuos translatis ad similitudinem magistrorum equitum Præ- fecti Prætorio à Principibus electi sunt, data pleniore licentia ad disciplina publicæ emendationem. His cum abulis Præfecto- rum auctoritas iniuncta in tantum meruit augeri, vt appella- ri à Præfectis Prætorio non possit. Nam cum ante questum fuisset, an liceret à Præfectis Prætorio appellare, & iure liceret, & extarent exempla eorum, qui prouocauerant: postea publi- ce sententia principali lecta appellandi facultas interdicta est, credidit enim Princeps, eos qui ob singularem industriam, ex- plorata eorum fide, & gravitate ad eius officii magnitudinem adhibentur, non aliter iudicaturos esse pro sapientia ac luce di- gnitatis suæ, quam ipse foret iudicatuus. Subnixi sunt etiam alio privilegio Præfecti Prætorio: ne à sententiis eorum mino- res ætate ab aliis magistratibus, nisi ab ipsis Præfectis Prætorio restitui possint. Nimirum creuerat illa dignitas, vt omnia dirigeret vnus Præfectus, vt de Manlio Claudian.

A præfectis
prætorio nō
licuit ap-
pellare.

Præfecti
prætorio ni-
mia pote-
stas.

Non te parte sui, sed in omni corpore sumpse
Imperium, cunctaq; dedit tellure regendos
Rectores. Hispana tibi, Germanaq; Terhys
Paruit, & nostro diducta Britannia mundo:
Diuerſq; tuas coluerunt gurgite voces
Lentus Arar, Rhodanusq; celer, & diues Iberus.
O quoties doluit Rhenus, qua Barbarus ibat,
Quod te non gemitu fruere iudice ripis.
Vnius sit cura viri, quodcumq; rubescit
Occasu, quodcumq; dies deuexit ambit.
Tam celer assiduus expleuit rursus honores.
Vna potestatum spatium interfuit ætas,
Totq; gradus fati iuuenilibus intulit annis.

Periculofum hoc docuerunt Maiores domus in Fran- cia; Sejani, Rufini, Stilicones, alij, sed de iudicibus dicere pergamus. Post Prætorem & Consulem in prouincijs ius dicebat legatus, in vrbe etiam ædiles, alijque, de quibus ordine dicemus, vbi hoc monen- dum est. Omnium iudiciorum perditissimam fuisse rationem, q̄ ad populum magistratus crimina publi- ca deferrebat, de quib. nequissimus quisq; sententiam dicere solitus erat. Nusquam iudicia turpiora; agrum inter Aricinos, & Ardeates controuersum in suam rem vertit populus Romanus obnitente Senatu. Li- uius libr. 4. sic Galbam absoluit misericordia libero- rum, qui in Lusitania multos contra fidem datam in- teremerat. Gabinus absolutus est, q̄ filius ejus hu- mi jacens ab accusatore contemptus est. Claudium, qui classem amiserat, imber liberauit. Q. Flauium Augurem iustius seruauit, cum enim jam à quatuor- decim tribubus damnatus esset, exclamauit, *Innocen- tem se perire*, ad q̄ accusator violenter respondit; *sua nihil interesse nocens, an innocens pereat, dummodo pereat.* quā atrocitate populus offensus reo fuit. Sic Æmy- lius Scaurus absolutus est, cum 120. in prouincia no- minare non posset, quibus nihil abstulisset. Scipio A- staticus inuidia damnatus est. Sed vt alia taceamus Coriolanum, Camillum, denique Ciceronem vide- mus populi temeritate afflictos.

Semper alii
homines,
sed eadem
mores.

§. 6. Romana Respubl. minime omnium in ju- dicijs ciuitati prouidere potuit. Idcirco creberrime iudiciorum rationes mutauit. Senatus ad annum vr-

bis 630. iudicia habuit, ad solos equites ea Græchus transtulit, at anno 647. lege Seruiliā iterum commu- nicata est iudicandi potestas Senatoribus, ita tamen vt major esset equitum numerus; postea enim Con- sule Cæsare Anno 662. numerum equitum Senato- rumq; æquauit M. Lilius Drusus, vt vtriusq; ordinis trecenti essent, illæ leges eodem anno abrogatæ sunt. Cum equitum iudicia iniqua prouincias opprimerent, fortunasq; præsidium in potestate haberent. C. Pom- peio Strabone, & L. Porcio Catone Consulibus, ro- gante Syluano constituti sunt iudices 450. qui eo anno lites deciderent, idque ex omni ordine etiam plebeio, Anno 683. Sylla iudicia integre Senatui re- stituit. An. 673. Cora iterum inter Senatores, equi- tes, tribunos ærarios iudicia distribuit. Iulius Cæsar Consul tribunos ærarios fustulit. Pompeius secun- dum Consul iudices ex censu legendos ex Senatu, e- questri ordine, Tribunis ærarijs censuit, legemque pertulit. His tribus decurijs contentus non fuit An- tonius, sed pro Tribunis ærarijs, centuriones, Ante- signanos, Alaudas, manipulares substituit; Augustus quartam decuriam addidit, ex ducentarijs, qui de re- bus leuioribus iudicarent. Hæc tanta iudicum subi- taq; mutatio signum est, nullos non modo placuisse, sed nec defendi quidem potuisse; Appianus refert, tempore L. Drusi corruptelam munera inter cri- mina haberi defuisse, ita palam frontem perficuisse.

§. 7. Iudex, aut arbiter, aut recuperator à Præto- re dabatur. Cum enim ante iudices selecti essent, Prætor ex delectis numerum, quem lex præscribe- bat, sorte educebat, tam reus autem, quam accusator poterat, quos volebat, rejicere, in eorum locum alios Prætor aut Iudex quæstionis sortiebatur. Actor ex 450. iudicibus 100. reus 150. edebat lege Seruiliā. Quod si iudices se non excusarent, in leges jurabant, & nomina eorum excipiebantur, ne supposititij pos- sent intrudi. Nymia erat in illa fortitione libertas; quis enim dubitet, eum qui iniquam causam fouet, non infestis modo, sed omnes quibus cordi esse in- tegræritatem existimat, rejecturum? Itaque c. 3. de Indicijs, alii que legibus illa libido rejiciendi frena- ta est. Apertissimi iuris est, licere litigatoribus iudices dele- gatos, antequam lis inchoetur, recusare, cum etiam ex genera- libus formis sublimissima tua sedis statutum sit, necessitatem imponi, iudice recusato, partibus ad eligendos arbitros venire, iudicem. & sub audientia eorum sua iura proponere. Licet enim ex im- periali numine iudex delegatus est: tamen quia sine suspitione omnes lites procedere nobis cordest: liceat ei, qui suspectum iudicem putat, antequam lis inchoetur, eum recusare, vt ad al- ium curratur, libello recusationis ei porrecto: cum post litem contestatam, neg. appellari posse, ante definitiuam sententiam iam statuerimus, neg. recusari posse ne lites in infinitum ex- tendantur: eodem sc. executore necessitate partibus per ordi- narium iudicem & omne ciuile auxilium imponere, & arbi- tros eligere, & ad eos venire: & sic litem appetere, quasi arbitri fuerint ab imperiali culmine delegati. Quod si ab imperiali maiestate iudex delegatus non sit, sed ab alio culmine obtinere censemus. Dat. V. Kal. Maii. Constant. Lampadio & Oreste VV. CC. Coss.

Ea de causa intra triduum arbitrum legere iubetur. Nunc hoc seruatur, vt lite contestata iudicem recu- sare non liceat. Imò etiam causa, cur suspectus sit, ju- dicanda est. In iure itaque postea illa omnia mutata sunt in melius, certumq; ordinem, vt recusare iudi- cem non sit pro arbitrio rejicere, sed legitimas cau- sas adferre, cur merito sit suspectus, quæ omnia sine calumnia infamiaq; sunt facienda. Leues farcor læ- pe causæ admittuntur, vt iudex recusetur; non mo- do, quia facile plures habentur, sed etiam quia hoc ipso, quod rejectus est iudex, censetur inimicus. Si igitur est cognatus aduersarij vsq; ad septimum gra- dum, rejici potest, quia ad eum vsque est successio; potestq;

Sortitio in-
re dabatur.
Cum enim ante
iudices selecti
essent, Prætor
ex delectis nu-
merum, quem
lex præscribe-
bat, sorte educe-
bat, tam reus
autem, quam
accusator pote-
rat, quos vole-
bat, rejicere, in
eorum locum alios
Prætor aut Iudex
quæstionis sor-
tiebatur. Actor
ex 450. iudici-
bus 100. reus
150. edebat
lege Seruiliā.
Quod si iudices
se non excusa-
rent, in leges
jurabant, &
nomina eorum
excipiebantur,
ne supposititij
posset intrudi.
Nymia erat
in illa fortitione
libertas; quis
enim dubitet,
eum qui iniquam
causam fouet,
non infestis mo-
do, sed omnes
quibus cordi
esse integritatem
existimat, re-
jecturum? Ita-
que c. 3. de
Indicijs, alii
que legibus illa
libido rejiciendi
frenata est.

Lite conte-
statâ iudicem
recusare non
licet. Imò etiam
causa, cur sus-
pectus sit, ju-
dicanda est.

Arbitros ad
mittere co-
narium iudicem
& omne ciuile
auxilium im-
ponere, & arbi-
trarios eligere,
& ad eos veni-
re: & sic litem
appetere, quasi
arbitri fuerint
ab imperiali cul-
mine delegati.

Durum est
habere iudi-
cem, etiam
eum, qui in
iuste reus
est.

Cur iudex
recusatur?

potestque iudex credi in eum esse pronior, cui potest esse haeres, q̄ causa valebit, etiam in remotiore gradu, si haeres esse potest: si affinis est pro ratione affinitatis merito rejicietur. Si domesticus & familiaris est aduersarij, non committere se illi pars altera. Non extendunt iura hoc ad Procuratores, vel Aduocatos alterius partis, quamuis iudici sint familiarissimi, non tamen ideo rejicere licet. Item dominus aduersarij, patronusque recusari potest. Alia adduntur, vt si sint in eodem Collegio Canonici, ex eadem patriâ, si iudex sit aduersarij subditus, aut vasallus. Si iudex similem habeat causam, si fuit Aduocatus, vel consultor aduersarij, si sese ingessit, si fuit pro aduersario fideiussor, si inimicitia praecesserunt. Quin totum Consistorium potest rejici, si quis qui praestit, imperare alijs potest, & suspectus est. Alioqui ex integro collegio tantum suspecti remouentur, non etiam alij. Naturalis autem juris est remotio iudicis merito suspecti, sed vt initio monui, poena reculanti temere, imponitur. Optime in Syntagmate juris lib. 49. c. 4.

Causa reie-
cti iudicis
ab arbitrio
iudicatur.

Georg. Tolosanus. Debet in super ista causâ recusatio-
nis edi in scriptis, & libello comprehendere, vt cogitare non temere proponatur imminente poena temere proponenti ex
Constitutionibus etiam regis, pro singulis causis temerariis in
causis interuoribus 10. libra tiron. In supremis 20. libra. Et
ita cogunt vel poenam luere, vel probare causas propositas, ided
debent decidendarum recusationum causas iudices seu arbitros
deligere litigantes intra certum praescriptum à iudice recusa-
to terminum: vel si non conueniant de illis, iudex ex officio
dat, coram quibus probatio fiat causarum, si illa manifesta, &
omnino notorie non sint, & iudex neget. Nam nullum iudi-
cem sortiri, vel sub sortiri velle, in reo summa est dissidentia: in
accusatore calumnia argumentum. Omnino certe graue est
iudicem recusare temere. Et id multis ad damnationem plu-
rimum adiumento fuit, quod Catonem, eum qui postea dictus
est Vicensis, iudicem in causa sua reiecit: etenim illi inno-
centes videri non potuerunt, imò satis de se confessi, qui adeo
recti, religiosi iudicis, viriq̄ optimi ac integerrimi iudicium
recusassent. Neg, hodie recepta est Bartoli glossa: nec alio-
rum sententia, ad l. apertissimi. C. de iudic. quae statuunt iu-
re ciuili sine causa suspectum dictum iudicem recusari posse:
sed sequimur ius Pontificium, vt non prius iudex esse desinat,
quam causa fuerint suspicionis probata.

Centumui-
ri.

§. 8. Optime in Republica constitutum videtur
iudicium centumuirale. Ex tribus 35. lecti sunt
105. viri, qui numero rotundo dicti sunt centumui-
ri, & singulis tribus tres constituti sunt, numerus
& iurisdicção postea aucta est, Plin. l. 6. Ep. 33. fuisse
180. testatur. Quatuor eorum erant consilia. Iudi-
cabant de causis ciuilibus Cicero lib. 1. de Orat. Prae-
tor vrbani illis praesidebat, duae haste ponebantur,
quatuor consilia vnam eandemque causam cognosce-
bant. Plin. Epist. 21. l. 5. & c. 2.

§. 9. Triumuii capitales tributis comitijs lege-
bantur, quorum erat iudicare de vilibus, & abjectae
conditionis hominibus, de maleficis, seruis nequam,
Creati sunt Curio Dentato Consule, an. vrbis 465.
Inter cetera etiam carcerum, & latomiarum curam
habebant, deprehensâ Bacchanalium conjuratione:
Triumuiris capitalibus mandatum est, vt vigi-
lias disponent per urbem, seruarentque, ne qui no-
cturni cœtus fierent: vtque ab incendijs caueretur.
Liuius lib. 39. Iidem incusantur à Senatu, quod ad-
uenarum, & populi superstitionibus non resistent.
Lin. l. 25. Incusati grauius à Senatu adiles, triumuiriq̄, ca-
pitales, quod non prohiberent: cum emouere eam multitudine
in foro, ac discere apparatus sacrorum conati essent, haud
procul absuit, quin violarentur. Vbi potentius iam esse id ma-
lum apparuit, quam vt minores per Magistratus sedaretur. M.
Emilio Pr. vrbis negotium ab Senatu datum est, vt his reli-
gionibus populum liberaret. Is & in concione Senatus consul-
tum recitauit, & dixit, vt quicunq̄ libros vaticinos precatio-

nesue, aut artem sacrificandi conscriptam haberet, eos libros
omnes literasq̄, ad se ante Calendas Aprilis deferret: ne quis
in publico sacronē loco nouo aut externo ritu sacrificaret.
Videntur autem capitalium rerum executioni praefuisse, ita Sal. in Catil. & Plaut. Amphyt.

§. 10. Duumuii Perduellionis à Tullo creati, &
postea crebro extra ordinem, de perduellione judi-
carunt. Labienus Tribunus plebis intermissum ma-
gistratum restituit. Quo ipsius facto, Cicero pro Ra-
birio ad accusatoris inuidiam vitur. Porcia lex, in-
quit, libertatem ciuium licitori eripuit: Labienus homo po-
pularis, carnisici tradidit. C. Gracchus legem tulit, ne de ca-
pite ciuium R. iniussu vestro iudicaretur: hic popularis à du-
umuiris, iniussu vestro, non iudicari de ciue Romano, sed in-
dicta causâ ciuem Romanum capitis condemnari coegit. Tu
mihietiam legis Porciae, tu C. Gracchi, tu horum libertatis,
tu cuiusquam deniq̄, hominis popularis mentionem facis, qui
non modo supplicis iniustitias, sed etiam verborum inaudita
crudelitate, violare libertatem huius populi, tentare mansue-
rudinem, commutare disciplinam conatus es?

Duumuii
perduellio-
nis extra or-
dinem lecti.

Magna autem dignitatis viros praefuisse his judi-
cijs, ex iudicio Rabirij constat, nam duumuii tum
erant lul. & L. Cæsares, à quibus damnatus ad popu-
lum prouocauit.

Magna au-
toritatis
viri in ma-
gnis causis
legendi.

§. 11. Quaestores rerum capitalium à populo con-
stituuntur, qui quaestores, vel quaestores parrici-
dij nominabantur; Parricidae enim dicebantur, qui-
cunque hominem interemissent. Legis Numae ver-
ba sunt: Si quis hominem liberum dolo sciens morti duit,
parricida esto.

Quaestores
rerum ca-
pitalium.

De exilio iudicabant Quinquueiri, vt Plinius te-
statur, erant illi ex optimis Senatoribus lecti. Postea
statutum est, vt forte legerentur, ita Hon. & Theo-
dosius. Quod tamen alijs deinde legibus mutatum
est, cum fors non facile in tanto negotio sit admit-
tenda.

§. 12. Praetor qui Constantinopoli dicebatur, Praetor po-
neῖται τῶν δίκηων, quem ait Simocatta, τῶ δέμα-
puli.
ἡ δίκη, iudicem thematis, tantum iudicandi
partes habuit, quemadmodum etiam Iuridicus Ale-
xandria. Iudicia porro Constantinopoli fieri sole-
bant ad puteum sacrum templi S. Sophiae, vbi velum
tendebatur. Plures fuisse & βήται iudices auctor est
in Alexio Nicetas. Alii putant iudices veli dictos, q̄
ad Imperatoris Cameram iudicarent. Velarij vero,
qui assistebant, & loca tribunalium tutabantur.

§. 13. Decemuii Stilitibus iudicandis in iudicio
centumuirali erant, hastam centumuiralem coge-
bant. Donatus putat ex centumuiris non fuisse. Dio
lib. 54. vocat τὰς δεκά, τὰς δὲ τῶν δίκων, τῶν
eis τὰς ἐκατον ἀνδρας κληρονομήων. Sueton. in Octa-
uio ait inter alia constituisse Augustū, vt centumui-
ralem hastam, quam quaestura functi consueuerant legere, de-
cemuii cogerent. Decemuirale itaque & centumui-
rale iudicium idem omnino fuit. Laeuinus Torrentius
in eum Suetonii locum. Pomponius lib. 11. De ori-
gine Iuris, decemuiros litibus iudicandis, qui hasta praesent.
Centumuirali, eodem ferme tempore constituto tradit, quo
praetor peregrinus primum factus est; quoq̄, triumuii mone-
tales & capitales: circa annum D X I I. ab V. C. An igitur
alios creauit Augustus? quod ego sanè non existimo. iidem e-
nim fuisse, & quidem (nisi fallor) ex corpore centumuiorum,
uiris fuisse. quanquam alios conuocandis habebant. Augusto enim
priores fuisse, non solum Pomponii cuius auctoritas, sed ipsa
nominis scribendiaratio: cum hodieq̄, extant antiqua marmo-
ra, in quibus X. viri STILITIBVS IUDICANDIS scribitur:
vt stilocum, & stilarum, & stiraunum, dicebant veteres. Con-
tingerat autem medio tempore, vt quaestura functi eorum mu-
neri praeficerentur: quod Augustus abrogauit.

Decemuii
stilitibus.Centumui-
ri.Decemuii
ex centum-
uiris fuisse.

Dio lib. 54. Ideo prius absente Augusto decretum fuerat,
vt XX. viri ex equitibus crearentur. Vnde nemo eorum in

Senatum allectus erat nullo gesto magistratu, qui in Senatum aditum prebet. XX. illi viri sunt ex XXVI. viris, tres scilicet viri capitales, Tres viri monetales, Quatuor viri viatorum in vrbe curatores, vel Decemviri litibus iudicandis, qua sorte à Centumviris iudicanda sunt. Duo enim viarum extra urbem Curatores, & Quatuor in Campaniam missi sublatis erant.

Transcribenda hæc arbitratus sum, quia eandem ferè iudiciorum rationem video Rebus publicis plerisque placuisse. Decemviri creabantur singulis annis. Quotannis viri viginti sex creabantur, qui deinde munia sua distribuebant, vt essent Triumviri capitales, monetales, Quatuorviri, curatores viarum, decemviri Stitibus iudicandis, duumviri viarum extra urbem, quatuorviri in Campaniæ Præfecturas mittendi. Ex Senatu sumebantur, & initium honorum erat; Augustus vigintiuiros creavit sex posterioribus omisiss, & ex equitibus sumpsit, vt Dio libr. 54. Sed tamen etiam ad Senatorum liberos reditum constat. Nam apud Tacitum ann. 3. Tiberius à patribus petit, vt Nero Germanici filius munere capeffendi vigintiuiuratus solvatur. Ad Principum igitur filios ea quoq; functio pertinebat.

Iudices in
provincia
rationem
reddunt.

§. 14. Hoc quoque sapientissime cautum est, vt iudices in provincia rationem reddant. Iudices quinquaginta dies in provincia maneant c. 1. tit. 49. Nemo ex viris clarissimis Præsidibus Prouinciarum vel consularibus aut correctoribus, vel qui administrationis maioris infulas meruerint, id est, viri spectabiles, Proconsules, aut Præfectus augustalis, aut Comes Orientis, aut cuiuslibet tractus vicarius, aut quicunq; Dux vel Comes cuiuslibet militis vel diuinarum Comes domorum, postquam sibi successum fuerit, aut deat excedere de locis, quos rexisse noscitur, antequam 50. dierum constitutus numerus finiatur. Sed per id tempus Præsides quidem & consulares, nec non correctores in metropoli, spectabiles vero iudices tam ciuiles, quam militares in ciuitatibus administratæ dioceses illustrioribus publice, non domi, vel intra sacrosanctos terminos, vel regiones aut potentes domos latitantes, sed in celeberrimis locis ante omnium, quos nuper gubernauerant, ora versentur: vt pateat omnibus facultas libera super furtis aut criminibus querimoniam commouendi: ita vt ab omni defensus iniuria prouisione post eum administrantis, ac periculo officii, nec minus curialium & defensoris ciuitatis, iuratoriæ tantum cautioni commissus, postquam fuerit in querimoniam deuocatus, pulsare volentibus (vt dictum est) pro legum ratione respondeat. Nec vllam ante presinitum tempus de provincia discedendi excusationem ei tribuat, vel diuina vocis copia, vel codicilli alterius administrationis oblatis, vel præceptum amplissima tue sedis, vt alterius provincia moderatoris vices obtineat, aut præceptum præfata, vel alterius ciuilis vel militaris cuiuscunq; potestatis, vt quancunq; sollicitudinem publicam gerat, aut exhibeatur, aut deducatur, aut postremo cuiuslibet artis astutia, cuiuscunq; occasione excogitata calliditas excludatur, vt modis omnibus, quæ pro vniuersarum prouinciarum salute sancimus sortiantur effectum. Quod si quis remeritate puniendæ saluberrimam legem circumscribendam vel violandam crediderit, licet & maiestatis reus non immerito iudicetur, attamen 50. librarum aurimultam publicis calculis inferre cogetur: Simili pena plectendo eo, qui post eum administratione suscepta minimè eum curauerit, honeste retinendum, aut super eius fuga protinus referendum.

Qui iudices
esse nō pos-
sint.

§. 15. Judicare phibentur muti, surdi, impuberes; surdum & mutum Principem, cum per literas satis causam intelligere possit, & scripto sententiam iudicare, non prohiberem iudicandi potestate, nisi cum quædam voce exponenda sunt. Parentes nostri iudices absq; infamia n. esse voluerunt, itaq; Senatu motum, nisi vel restitutum, vel elapso tempore condemnationis iudicare vetuerunt. l. cum prætor. §. penul. de iudic. P. Aurea lex Ciceronis est, Hominibus turpe iudicio damnatis in perpetuum, neq; vllum ad honorem, neque in curiam aditus est. Si quis igitur accepta pecuniâ testimonium dixit, vel denunciauit, vel iudicauit, vel iudicio superfluit, vinxit aut non vinxit aliquem,

huic portæ dignitatis clauduntur. I. Si quis precio, non vitæ commendatione ad honores venit. Postulatus criminis non potest eo anno honores adipisci, nisi se purgauerit, non amittit tamen quos habet, quia inauditus damnari non debet. Vetiti sunt olim mercatores, præsertim rerum vilium, quod ex parte probandum, sed non in vniuersum alibi ostendi. Copiosi enim negociatores & honesti cum laude regunt multas & magnas ciuitates.

§. 16. Valde tamen legendum esse, docet Tolos. l. 47. Syntag. c. 10. eos, qui pecunias vsuris, fallaciis, circumuentio-
nibusq; congregauerint, Rerump. & dignitatum mercari offi-
cia, ex quibus iterum lucro assueti misera cum subditorum ia-
ctura negotientur. Quod si prisci Romani admisissent non mi-
rarentur tantopere, quod Varro ex Macellaria patris taberna
ad consulatum confenderit, & largitione sordidissima duode-
cim fasces & dictaturam consequutus fuerit. Quod Titius Au-
fidius partis exigua Asia antea publicanus, postea proconsularē
cū imperio dignitatē Asia obtinuerit: & Pub. Rutilius, qui an-
tea publicanus operam dederat in Sicilia: Siculis vniuersis le-
ges dederit consul effectus. Præcipua conditio iudicis est,
vt sit peritus causarum, de quib. iudicat, de quâ scientia
dixi l. 4. Alia diuersis legibus est agitata conditio,
ne quis magistratum gereret, aut iudicaret in provin-
cia, in qua oriundus esset, de qua re sunt leges Roma-
norum non consentaneæ Reip. ipsorum, cum Rome
iudicarent tantummodo Romani; aliquando idem
visum est Francis, vt legem de alienigenis iudicibus
Philippus Pulcher, & Carolus V. ferrent. Dicitur
& vsitatum esse in Castellæ regno; nam de vrbib. Italia
supra dixi. Viros tamen bonos pferendos puto, aliq;
& Reges pegrinos & Principes easdem ob causas ad-
optarent, q. in sua Repub. Deus improbauit, qui ve-
rat alium Regem constitui, qui non sit frater.

Improbi
præfectura
emunt.

Index cau-
saram iudic-
um sit per-
vitus.

Peregrinus
iudex non
est proban-
dus.

§. 17. Iudicium in Galliâ rationem eruditissime de-
scripsit Consultis. Tolos. lib. 47. c. 33. in hunc mod.
In Galliâ, quia diuersum sermonis idioma est, & diuersus re-
genda Reip. modus, Rectoribus prouinciarum exemplo Roma-
norum omnino non vtimur, ex parte quamuis cum Romanis
consentiamus. In ea iurisdictiones & potestates ex nutu &
Principis voluntate distinguuntur. Sunt tempore belli maxi-
me Rectores prouinciarum, quos dicimus, Gouverneurs du pays:
qualis Gubernator noster Tectosagum, alius Aquitania, Picar-
dia, & similes, qui pro Procons. existunt. Quidam & Legati
cū potestate regii vicarii Regis, quos vocant etiam Viroys, qua-
rum potestas Præfectis Pratorianis comparari potest. Esi non
diffitear Rectores vel Gubernatores etiam vices Regis agere in
militarib. causis, & in prouincijs sibi commissis. Magna olim
erat horum authoritas: concedebant n. veniam & abolitionē
criminum, nundinas & mercatus nobilitabant, legitimabant
seu restituebant natalib. auocabant à iudicib. ordinarijs cau-
sas ad se. Quæ tamen omnia postea adempta, & restituta regia
soli potestati, edito Ludouici XII. Hodie Rector Delphinatus
omnia officia concedit, plurag. potest: exceptis Curia suprema
Parlamenti officijs, & indulgentijs seu venis criminum. Fal-
luntur qui putant vicarium generalem Regis, quem vocamus
Lieutenant general pour sa Maiesse. Proconsulib. similem dici.
Nam melius hic, qui vices agit in vniuersis prouincijs Galliæ,
diceretur Magister militum, qualis sub dictatore vel Præfectus
Pretorio sub Imp. vel tempore priuscorum Regum Francorum,
Meier vel Magister domus: ex cuius authoritate tota militaris
opera regeretur, qui secundus post Regem in ea potestate, maior
Proconsul & Gubernatoribus, Præsides prouinciarum. Et
certe hoc etiam munus vix conceditur, nec non concedi debet
alii, quam Principis fratri, vel filio, vel ei qui designatus est suc-
cessor imperii. Periculum n. est, ne qui hac inuestitur dignitate,
allectus dominandi dulcedine, & quia iā omni manu militari
armatum se videt, inuadat principatū eius, cuius vicarium
gerit: saltem ita olim contigit, quando Meieri & domus Fran-
cia maiores vsurparunt imperium. Est itaq; iste vicarius Regis
generalis maior, qui etiam sub se alios habet Galliæ Polemar-
chos, quos vocant Marechaux, syllabis priorib. Polemarcbi de-
cis. Subduntur & illi gubernatores prouinciarum, qui &

Galliæ
varij iudi-
ces.

Locum it-
tens Gene-
ralis in
Galliâ.

Subpr-
fici.

Subpra-
fecti.

Xx 4

Quinquaginta dies in Senarchia tenebantur residere, ut iuri-
starent, & responderent coram Successoribus libellis, petiti-
onibus, conquestionibus aduersus illos propositis summarie, &
de plano iudicandis. Caterum quemadmodum cognitiones
Senarchorum Curie suprema examini appellationis causa
subiiciuntur: sic & Iudices quidam ordinarii sunt, à quibus
prouocatio ad Senarchiam deferretur. Et nouit qualibet Senar-
chia suos sibi hac de causa fines. Sunt & cum his in quibus-
dam ciuitatibus vicarii, quos Viguerios Tholosa & alibi dici-
mus, quorum iurisdictione aliquando suppressa reuixit. Vigue-
rius in quibusdam cum Decurionibus & Seneschallo concur-
rit, Iudex tamen ordinarius est, minimarumq; causarum &
minimorum criminum. Vtridiculis lapsi sunt, qui putant Vi-
guerios dici, quasi Vergobretos. Erant enim Vergobretus maior
& regis propemodum auctoritatis apud Heduos, auctore Iu-
lio Casare, à quo maxime Vignerius. Arbitror autem, quan-
tumuis dilarent phylacterias Vignerii, Vignerios dictos esse,
vel à nomine composito Vices gerentis, ut dicimus idiomate
communi (Vichancelier, Viroy, Vigerand.) pro Vicecan-
cellario, pro Vicario Regis, & pro Vices gerente alicuius. Et
Viguerium pro Vicario accipiendum Seneschalli: Sic me mo-
net constitutio Philippi Quarti dicti pulchri Anni 1302. dum
ait (Volumus insuper & ordinamus, quod nullus Seneschal-
lus, Bailliuss aut index quicunq; habeat prepositum Vigue-
rium seu iudicem, qui eidem consanguinitatis, affinitatis, vel
nature vinculo teneatur, ne persona predicta in causis, que
ad ipsos per appellationes peruenire debeant, minus fideliter
iudicent) Alicubi isti Vignerii se dicunt exornatos custodia
arcium, unde arcium loci dicuntur custodes, Castellani & Si-
gilli interdum & Præpositi, Prensos. Et idcirco iurisdictione
illorum secundum definitam à Regibus, & Seneschallis na-
turam distinguenda est. Cognoscunt ut plerumq; de tutelis
non nobiliis, de suspectis tutoribus & curatoribus, de anno-
na, profligatione, de abusibus cautionum, hospitum, pisto-
rum, lanionum, Pharmacopolarum, propolarum, & ne-
gotiatorum intra urbem seu suam iurisdictionem, de pactio-
nibus, & obligationibus sub sigilli certi rigore transactis, de
aliis criminibus quoque iniuriarum, inuasionum, nisi vel
contraria prohibeat iurisdictione, vel consuetudo, que in po-
testate forensi consideranda aliàs monui, ne transgrediantur
terminos, quos Patres & maiores eorum posuerunt & obser-
uarunt.

Sunt & nouissimis temporibus Senarchis additi Subpra-
fecti palatii, quos vocant Lieutenans de Seneschaux de rob-
be courte, alicubi, & qui latronum grassantium prehensio-
nes & iudicia exequerentur: quales prepositi Marschal-
chorum vel Subpræfecti fuerunt, sed dicti nomine Vice-
seneschalchorum, Vice-seneschaux, proprie Latrunculares. Sic
enim variatio temporum mutauit nomina rerum, auxit, &
minuit iurisdictiones Præfectorum ex nutu & arbitrio Regis
pro necessitate prouincialium. Et ita etiam Præfecti prou-
inciarum locis facti perpetui Senarchi, & iudices illorum
togati aucti, & perpetue Curie seu Concilia, eaque statuta &
iudicum officia cum titulo à Principe concessa iis, qui pro
Senarchis ipsis iudicarent, sportulasq; reciperent, manu ar-
mata Senarchis concessa. Addita etiam prerogativa istis
consiliis, iurisdictiones rerum omnium civilium, exceptis do-
minialibus Principis de aquis, & nemoribus eiusdem statuen-
di diffinitive, sine prouocatione ducentarum quinquaginta
librarum Turonensium, & quingentarum, quarum execu-
tionem non obstantem prouocatione, sine praiudicio tamen il-
lius possent persequi, ut habetur in Constitutione Henrici Se-
cundi mensis Martii 1551. vbi de origine illorum. Fuit ali-

quando & summa iurisdictionis ampliata, cum primum no-
uus Magistratus creatus est, dictus Præfides Præfidiæ: nem-
pe Magistratus in eo consilio Toparchico, primus, qui præfide-
ret Præfidiis siue iudiciis introductis: non quidem prou-
incia, hoc enim falsissimum est, & temere Præfides prouin-
cia nomen & purpuram quidam sibi arrogant hoc falso præ-
textu. Neque Rex eos nominat Præfides Prouincie, sed Præ-
fides & Præfidiæ: Iam enim Præfidiæ scilicet iudices &

Consiliarii dicuntur & dicebantur olim, qui præfidebant ca-
teris Seneschallia sedib. Nam fere singula Seneschallia habent
duas vel plures eiusdem Senarchi in diuersis locis classes, sed
vna fuit electa præ & ante alias sedes, que aliis præsit, appel-
lationes aliarum terminando: Vnde qui in illa sede, que
præcipua inter alias est, constituuntur, iudices præfidiæ di-
cti sunt, & in quantum de appellationibus iudicant sedium
inferiorum; Et iidem quoque dicti ordinarii in quantum
de sibi subditis & sue iurisdictioni, in prima actione extra
causam editi, quo prouocatio interdictur iudicant. Qua-
re iidem iudices & ordinarii in causis extra editum & Præ-
fidiæ & Superiores dicuntur in causis edito permisis huic
iurisdictioni. Et proinde Præfides Præfidiæ statuitur inibi,
non ut prouincia præfideat, nam nec præfidiæ ipsi iudices,
neque Seneschalli ipsi prouinciam habent, sed partem prou-
incie, seu diocesim: at potius, ut Præfidiæ præsit, &
absente Seneschallo prouinciam in curia sibi commissam, ut pro-
be ex iure omnia à iudicibus gerantur, præcedit hunc hono-
re veluti suum Vicarium ipse Senarchus: Præfides vero prou-
incie Romanorum nullum superiorem habebat in sua prou-
incia, & primuserat post Principem. Præfideat autem
& iudici maiori hunc oportere satis nomen & officium indi-
cat, quamuis viderim hac de re controuersias, sed hac iustior
sine affectu est sententia. Neque etiam æquum est, ut qui cap-
ut constituitur consilii, membrum quod subicitur sequa-
tur: quamuis repugnet misera Magistratum quorundam
ipsius seculi ambitio. Itaque aucta curia nouo Magi-
stratu, & quodammodo Senarcho togato iurisdictione Præfidi-
æ creuit, in his que refert Rebuffus in primo tomo Constitutio-
num regiarum tit. 12. art. 11. Veruntamen quia postea im-
minuta maxime videbatur Senatuum inde auctoritas ad suam
redit originem ex edito Caroli Noni Molinensibus habi-
to 1566. artic. 15. & Parisiis mense Martio 1568. & fuerunt,
qui existimantur hoc munus, hancque nimiam iurisdictione
nem superfluum, ubi Parlamentorum tot nempe septem ad-
sunt suprema Curie: Cum Magistratum multiplicatio videretur
litigandi occasio, ut aiunt. Vix enim possunt assue-
scere grauitati Senatorie, qui in ordinariis & primis actioni-
bus coguntur pragmaticis & vilioribus negotiis consensere. Ego
tamen in his non immorabor, audiuit namque in Comiti-
bus Aureliacensibus, & Blesensibus, & alibi subditorum hac
de re libellos Princeps statuer, ut opinor, quod de Republica, &
ad salutem populi sibi à Deo commissi videbitur, parceretque
arario, quod tot salariis geminatorum officiorum penè exhauritur.
Scit enim melius paucis bonis Rempublicam regi, quam plurimis malis,
quorum forsitan maior pars potius proprio lucro quam Reipublice salutis
studet. Intelligit namque forum ita sancte, ut iustitie & Dei sedem tractari oportere,
ut non præda petenda sit inde, unde prædatores & latrones supplicium debitum
Maleficijs accepturi sunt. Sed hæc hætenus de Magistratibus prouincialibus
Gallicis dicta sunt. Omitto plura de Ducibus, Marchionibus, Comitibus,
Baronibus, Castellanis, & aliis Iuridicis Dominis locorum: quod
iam de illis dixerimus in feudis libr. 6. Syntagm. huius cap. 7.
8. 9. 10. 11.

§. 18. Sunt non dissimilia Romanis licet varie diuersa iudicia, & qui illis præfident. Hinc Bailliis, Castellani, Præpositi, auditores Castellati, Curie Præfidiæ, iudices & consules mercatorum, inquisitores, Majores, Schabini, Secretarii mandatorum, Secretarii domus Francie, seu Cancellaria. Aurea est constitutio nouellæ de iudicibus sine suffragio creandis, quæ omnes Respublicas ita instruit, ut si quæpiam sequatur de iustitiâ optime sibi prospiciat. Quod multi optarunt, pauci perfecerunt. Sed Nouellam audiamus, Nouell. 8. Coll. 2. tit. 2. in præfat. Cogitatio igitur nobis facta est, quod agentes omnia quæcunq; in nostris prouinciis sunt, vno actu communi ad meliora migraremus. Hoc enim omnino euenturum credimus, si præfides gentium quicunq; ciuiles administrationes situtio prouinciarum habent, puris procuremus uti manibus, & ab omni abstinerere acceptione: pro illis solis contentos eis, quæ à sisto dantur,

dantur, quod non aliter fiet, nisi & ipsi cingula sine mercede percipiant, nihil omnino dantes, nec occasione suffragiorum, neg. iis qui cingula habent, nec alii omnium vlli. Consideramus enim quia licet questus immodicus imminuit imperio, attamen nostri subiecti incrementum maximum percipient, si indemnes à iudicibus consequantur: & imperium & fiscus abundabit vrens subiectis locupletibus: & vno hoc introducto ordine, plurima rerum & innumera erit vbertas. An certe non omnibus manifestum est, quoniam qui aurum dat, & ita administrationem emittit non dat hoc solum quantum occasione adinuenit suffragiorum, sed & aliud extrinsecus addit amplius occasione commodi administrationem aut dantibus. nec spondentibus? & sic vno principio illicito dato plurimas aut esse est manus circumire eum, qui donationem facit: & hoc non de suo forte præbere, sed mutuatum, & vt mutuare possit damnificatum & computare apud se, quia conuenit eum tantum ex provincia percipere, quantum liberet ei quidem debita sortes & vlturas & damna pro ipso mutuo: computabit a. & in medio expensas largiores, iam & iudici, & qui circa ipsam sunt conuenientes: & quendam etiam sibi recondet questum in tempore sequenti, in quo forte non administrabit. Quapropter eius qd ab eo datum est, triplum, magis autem si oportet verius dici, decuplum erit, quod à subiectis nostris exigitur: & ex hoc etiam fiscus imminuitur. Nam ea quæ oportebat in fisco inferri, eo quod administrationem habet puri vrentem manibus: hoc ad propriam vtilitatem redigens, qui administrationem habet, & inopem faciens nobis collatorem, inopiam ipsius, quæ per ipsum agitur, nobis reputat: & quanta impie talia sunt, ad horum furtorum merito relata occasionem? Administrationes namq; habentes provinciales ad hanc acceptionem respicientes multos reorum dimittunt, vendentes eis delictum: plurimos a. innoxiorum condemnant, vt noxiis præsent, & hoc non solum in pecuniariis causis agitur, sed & in criminalib. vbi de anima est periculum, fugæq; sunt ex. puincis, & confluunt huc omnes ingemiscientes, sacerdotes & curiales & officiales & possessores, & populi & agricolæ iudicium furti merito & iniustitias accusantes: & hæc non sunt sola, sed etiam ciuitatum seditiones, & publica turba plerunq; pecunia causa sunt atq; sedantur, & omnino vna quedam est hæc omnium occasio malorum: & accipere suffragium à iudicibus totius nequitia est principium & terminus. Est quoq; hoc sacrorum eloquiorum mirabile, & verum, qd auaritia omnium sit mater malorum, maxime quando non priuatorum, sed iudicium inheret animabus. Quis n. sine periculo non furetur, quis non latrocinetur sine reatu ad administrationem respiciens? Illum namq; videns omnia auro vendentem, & præsumens, quia quicquid egerit illicitum hoc pecunias dando redimet, hinc homicidium & adulterium, & iniurias & vulnera & raptus virginum, & commerciorum confusio, & contemptus legum & iudicium, omnib. hæc venalia pposita esse putantib. tanquā aliquot vilium mancipiorū. Sed neg. sufficimus considerare & exponere, quantā ex furto puincialium iudicium sunt pessima: nullo eos præsumente cum fiducia redarguere, cum illi repente se emisse cingula pnuencient, & c. i. Hæc omnia apud nos cogitantes, & hic quoq; participem consilij sumentes eam, qd à Deo data est nobis reuerendissimam coniugem, & tuæ celsitudinis causam communicantes, & qdam etiam à tuo sumentes consilio, ad hanc sacram venimus legem: per quam sancimus, neg. pconsulariam vllam, neg. hætenus vocatam vicariam, neg. comitem Orientis neg. aliam quamlibet administrationem, neg. pconsularem, neg. presidiale (quam consularitatis & correctiue vocant) quarum expressim meminit subiecta huic s. legi nostra descriptio, quasq; solas sub hac lege ducimus dare alijs suffragium; neg. pro administratione quamlibet donationem, neg. iudici vlli, neg. horum, qd circa administrationem sunt, alicui, neg. alteri p occasionem patrocini: sed gratis sumere qdem administrationes: paucas v. præbere occasione eorum, quæ pro cingulis dantur, & charitis, nam subiectis etiam descriptio huic sacre nostre legi declarantem qd competat vnamquamq; administrationem nostram præbere in sacro nostro laterculo, aut in foro tuæ celsitudinis occasione Codicillorum, aut preceptorum, vnde & illud abbreviatum est, ne præstet illi maximum damnum.

§. 19. Lites triennio definiendas Iustinianus dixit. (cap. 3. tit. 1. de iudicijs) nobis visum est, ne lites fiant pene immortales, & vita hominum modum excedant: (cum criminales qdem causas iam nostra lex biennio conclusit: & pecuniaria causa frequentiores sunt, & sæpe ipsa materiam criminib. creare noscuntur) pntem legem sup his orbem terrarum nullis locorum vel temporum angustis coarctanda ponere. Censemus itaq; omnes lites sup pecuniis quantacunque quantitatib. siue super conditionib. siue super ture ciuitatum, siue priuatorum fuerint illatae, siue sup possessione vel dominio, vel hypotheca, seu sup seruitutib. vel p alijs qbusdam causis, p qbus hominib. inter se litigandum est: (exceptis tantummodo causis, qd ad ius fiscale pertinent, vel quæ ad publicas respiciunt functiones) non vltra triennii metas post contestatam litem est se pertrahendas: sed omnes iudices, siue in hac alma vrbe, siue in puincis maiorem seu minorem peragant administrationem, siue in magistratib. positi, siue ex aula nostra dati, vel à nostris pcerib. delegati, non esse eis concedendum vltius lites, quam triennii spacio extendere. Hoc n. iudicialis magis esse potestatis, nemo est q ignoret. nam si ipsi noluerint, nullus tam audax inuenitur, qui possit inuito iudice litem pterare. Et si qdem pars actoris cessauerit, quatenus multiplici dilatazione reus fatigetur, & triennii meta post litem contestatam iam ppe finem veniant, vt semestre tempus ei tantum super sit: licentia erit iudici, p executores negotii actorem requirere, parte fugiente ex vna parte actoris absentiam inculante, & iudicib. omnimodo suas aures huiusmodi questionib. referantibus & si p tres vices fuerit hoc subsecutum 10. dierum spatio p vnumquemq; introitum destinato, & ita nec pars actoris fuerit inuenta, & neg. per se, neg. p procuratorem instructum puenit: tunc iudicem negotii acti apud se confecta conspiciere censemus. Et si quidem nihil sufficiens actitatum est: ex quo possit termino certa causa fieri coniectura, volumus non solum partem fugientem ab obseruatione iudicii relaxare, sed etiam in omnes expensas, q consueto modo circa lites expendantur, eum condemnare vera quantitate earum sacramento fugientis manifestanda, & omni cautela, quam sup lite reus exposuit, reddenda: qd si remanserit viribus euacuabitur. Sin a. ex gestis apud se habitis, parte actoris minime inuenta, possit inuenire viam, qui manifestum ei fiat, quid statuendum sit, etiam absente actore, si eum meliorem causam habere perspexerit, p eo ferre sententia non moretur, & præsentem reum absenti actori condemnare: expensis tantummodo litis, quas reus se legitime expendisse iurauerit, condemnatione excipiendis, quia hanc penam actori & meliorem causam habenti, ppter solam absentie contumaciam imponimus, nullo penitus ei regressu ad eandem litem conferuando. Sed actor contumax cadat omnino de lite, si reus absoluitur. Sin v. aliqua condemnatio contra reum p absente actore pferatur, quæ forsitan non sufficienti sibi putauerit actor fugitiuus: nullo modo iterum eandem litem resciscitare concedimus, & hæc quidem pena actori fiat imposita. Sin autem reus absuerit & similis eius processerit requisitio, quemadmodum p persona actoris diximus, etiam absente eo eremodiciu contrahatur: & iudex (secundum quod veteribus legibus cautum est) ex vna parte cum omni subtilitate causam requirat, & si obnoxius fuerit inuentus, etiam contra absentem p mere condemnationem non cesset, quæ ad effectum perducatur, & pres & facultates fugientis victori satisfiat: siue ipse iudex ex sua iurisdictione hoc facere potest, siue per relationem ad maiorem iudicem hoc referatur, & ex eo legitima via contra res contumacis aperiatur: nulla licentia ei vel alii personam eius solam prætendenti concedenda contradicendi, cum in possessionem huiusmodi ex causa actor mittitur, nec si reuerus ipse fuerit, & voluerit fideiussores dare, & possessionem recuperare, audietur, in huiusmodi etenim casibus omnem ei contradictionem excludimus. At nunc vbiq; gentium multo diutius viuunt lites. Itaq; communi consensu tot iudices constituti sunt, vt omnes veteres semel absoluantur, & nouæ cito decidantur, nunc enim multi litigant, quia litem superstitem relicturos se sperant.

§. 20. Summa est, vt iudicatarum rerū examen instituat, olim visitatum fuit. discussores dicebantur: Illi sunt.

Nihil magis Europam affligit, quam litium immortalitas.

Nulla lis vltra triennium protrahenda.

Omnes exceptiones differentiū lites excludenda.

Illi pene nimiam potestatem habuerunt, & maximam peccandi licentiam. Mittebantur in prouincias, vt quocunque titulo res ad fiscum pertinentes exigerent, tractarent, rationes conficerent. Ius quidem est, vt *Quotiens* cap. 10. t. 30. in *disceputatione confiterit* inique *discussione* fuisse confectam, & fidem facti non poterit approbare *discussor*: ipse in eodem titulo, & in eodem modo ad soluendum protinus urgeatur, in quo alterum perperam fecerit debitorum. Dar. Pr. Id. Martii Valenti-

Discussor à solo Principe constituitur. *miano N. B. P. & Vittore Conf.* Sed tamen lege 4. eodem titulo, securitatem omnibus dare potest; *Nemo fiat discussor alter, quam ex iussione Principis specialiter discussoris faciente mentionem, non praefectorum iussu, non ex precepto alterius cuiusquam iudicis, non civilium operum vel pecuniarum frumento comparando destinatarum, vel portuum, vel eorum quae impenduntur in aqua ductus murorum-ue constructionem, vel ad vias sternendas, vel ad pontium & aggerum instructionem, sed neg. pecuniarum ad lauacra destinatarum, vel alio quocumq. modo ad civilem rationem pertinentium. At Principes siue ex arario pecunias miserit ad munium vel alterius operis constructionem, siue ab alio relictas ciuitatibus pecunias inuenerit, semel vel etiam (apius, cum ei sedet puto, mittat discussorem, qui opus admiatiatur, & rationes puto exacte, & ad referat, & si certe sumptus faciunt eis, qui fecerunt sacra securitas conficiatur, qua freti nullam ei postea, vel heredes eorum aut bonorum possessoris quaestione impetiantur. Valeat & ab discussore post rationum discussionem emissa securitas, nec sacra apocha, nec alia qualibet cautione indigens. Discussori itaque plena fides habetur, quocirca à nullo praefide, sed à solo Imperatore poterit legari.*

Insignia iudicum. §. 21. Iudicum seu vt in Græco Imperio vocati sunt τῶν δικαστοδῶν insigne erat δικαστήριον, virga argentea inaurata, aut etiam ξύλον λεῖον, lignum læue & politum. Verus confectudo, vt non modo σκηπτέροι effent, βασιλεῖς, sed etiam δικαστοὶ, iudices, itaque & centumviri posita hæc iudicia exercebant.

CAPVT XXIII.

*Aliarum Rerum publicarum iudicia,
Tribunalia.*

*Camera in
iudicium vn-
de originē
habet.*

S. I. Imperij Romani non locus modo, sed leges et-
iam pleraque mutatae sunt, ut plurimum in me-
lius, alia enim veterum tempora alias leges requi-
runt, ut supra dictum de legibus. Anno Christi 1495,
Wormatiae constitutum est iudicium Camerae Augu-
sta, quae vice sacra iudicaret, ita habet constitutio.
Primo iudicium Camerae instruitur iudice summo,
qui Princeps sit Ecclesiasticus, vel Sacerdos, vel Comes,
vel Baro. His adiungendi sedecim iudices, qui
postea etiam Assessores dicuntur, eligendi illi ex na-
tione Germanica, ex ipso Imperio, dimidia pars eo-
rum docta, & Academicis honoribus ornata, dimi-
dia ex Nobilitate sit, moribus integris honestisque,
scientia praediti omnes. Eorum iudicio omnes cau-
sae committuntur, si paria sint suffragia, supremi ju-
dicii sententia praerogatiuum habet. Si abesse iudicem
contigerit, pro loco Comitem, vel Baronem, ex
iudicibus ex consensu ceterorum constituit.

In locum Assessorum noui deliguntur in Principum conuentu. In locum iudicis à Cæsare datur Successor, atque ad proxima Comitata, si longius absit Cæsar, ipsi iudices ex sese aliquem constituunt, qui vices teneat, donec in publico conuentu aliquis constituatur.

Restitutum Verum aliquamdiu tribunal illud cessavit. Nam
Anno 1500. Anno 1500. iterum restitutum est, & decretum, ut

Nurnbergæ haberetur. Hoc etiam decretum, vt Comiti Bernardo ab Eberstein, alius Comes aut Baro adungeretur, vt esset, qui in causis Principum absente vel ægro iudice præesse posset. Simul statutum, vt octo Aflessorum & iudicis sententia rata sit. Quia & illud prudenter ad suspiciones euitandas adjunctum, ne Aflectores domi suæ procuratorem, oratorem, sollicitatorem habeant, neque in horum conuictu vllus Aflessor sit.

Ne verò in electione esse querela posset, Anno 1507. Cæsar duos, sex electores singulos, Circuli sex constituerunt octo Assessores, ita Comitij Constantinensibus decretum, in quibus etiam novi electi sunt Assessores.

His Carolus Quintus Anno 1521. Wormatiæ ad-
didit duos, vtiam octodecim essent Assesores. Si-
mul etiam visitationem singulis annis constituit.
Alia Anno 1523. addita sunt. Deinde Anno 1527. ab-
usus sublati. Reformatio Anno 1532. confirmata, &
emendata, ordo visitationis constitutus. Simul in-
stitutum, vt sententiæ latæ examinentur, & iudices
iudicentur. Visitatio verò notissima fuit Anno 1533.
in qua multi abusus emendati, multa egregie con-
stituta sunt; Annis deinde sequentibus ob religio-
num discordias plura incommoda exorta sunt, de
quibus Anno 1544. actum est, sed dissidentibus
ordinibus iterum Annum 1546. ea res tenuit. Anno
verò 1551. decem extraordinarios Assesores ad vete-
res lites terminandas lege additos, qui biennio, aut
etiam triennio, si litium multitudo id requireret, iu-
dicarent, in aliud biennium confirmantur Anno
1557. iterum extraordinarii sedecim constituti sunt
Assesores. Anno 1566. multa graua mina sublata, ob
causarum vxo multitudine in eodem anno viginti
quatuor Assessoribus ordinariis adiunguntur alii octo-
decim ordinarii, vt in vniuersū quadraginta duo iu-
derint. Anno 1570. iterum sex noui additi sunt Asses-
sores, idque in sexennium, Cæsar etiam Comitum vel
Baronem alium addendum censuit, vt tum fuerint
48. Assesores non annumerato Comite.

Nec minor in rebus, & modo procedendi facta est in eo tribunali mutatio, singulis enim Comitibus, & visitationibus ab experientia longa, vsque iam eo res deuenit, vt addi nihil posse videatur, nisi quod vetustissimarum litium multitudo indecisa maneat, & iudiciorum executio potentia partium impediatur. Contra quæ incommoda præclare multa sunt Anno 1600. constituta. Arque hæc de Magistratu iudiciali, qui est in Germania, vtitur in sententiis edictis Augusti nomine & sigillo. Quod si quispiam etiam Advocatorum, Procuratorum, aliorumque officia, ordinem, legesque consideret, necessario fatebitur in nullo vnquam regno tam perfectam iudiciorum rationem fuisse. Sed vt dixi iudiciorum executio suspenditur in potentibus.

§. 2. Neque tamen hæc forma Iudicii imperialis, Affessorumque sine præfco exemplo; Imo ne quidem Græcis defuit. Aristoteles libro 2. Politicor. λαμβάνει; δε και παρόρους οτε αρχων, και πολέμαρχοι. Ο δ' ούτο εκαίτεροι ες αν βέβλωνται. Capiunt & Affessorum tam Archon, quam Polemarchus duos uterq; quos volum. Getarum gens Barbarorum extrema, Regi suo Consiliarium Affessoremque iudicandi adiungebant, quem ob dignitatem εδων appellare consueverant, ut Strabo testatur. Dio in Augusto vocat eos συνέδρους confessores. Τα μν άλλα αυτες μν τ' συνέδρων διεσκήψατο, χ' εδίκαν εν ci τω παλατίω οππ' βήματι. & προ καθήμρι. Alia ipse cum Confessoribus disceptabat, & in Palatio pro tribunali sedens iudicabat. Tiberius iudicantibus adiungere se solitus erat Consiliarium, assidebatq; mistis, vel ex aduerso, primori.

Hinc